



<https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.014>

УДК 332

І.В. ЗАБЛОДСЬКА, д-р екон. наук, професор, директор  
Луганська філія Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень  
імені В.К. Макутова НАН України», м. Сєвєродонецьк, Україна  
 [orcid.org/0000-0002-1410-6194](https://orcid.org/0000-0002-1410-6194)

Ю.С. РОГОЗЯН, д-р екон. наук, заступник завідувача відділу  
проблем міжрегіонального співробітництва  
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень  
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ, Україна  
 [orcid.org/0000-0001-5325-4213](https://orcid.org/0000-0001-5325-4213)

## СПРАВЕДЛИВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВУГІЛЬНИХ РЕГІОНІВ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

**Ключові слова:** вугільна га-  
лузь, регіон, справедлива  
трансформація, перехід, сві-  
товий досвід, нормативно-  
правові акти, моніторинг

*Висвітлено результати дослідження світового досвіду щодо справедливої транс-  
формації вугільних регіонів на прикладі Австралії, Великої Британії, Греції, Нідер-  
ландів, Німеччини, Франції, Чехії та Польщі. Розглянуто особливості трансфор-  
маційних змін через імплементацію положень програмних інструментів у цих краї-  
нах. У контексті реалізації концепції справедливої трансформації вугільних регіонів  
України досліджено питання планування розвитку вугільної промисловості в чин-  
них положеннях вітчизняних нормативно-правових актів. Проаналізовано основні  
виклики, які постали перед нашою країною в контексті невідвортної трансфор-  
мації підходів до глобальної проблематики енергетичного розвитку, що допомогло  
виокремити основні проблеми функціонування вугільної галузі в Україні. Доведено,  
що для регіонів, залежних від вугільної промисловості, швидка трансформація по-  
стає практично неможливою, проте запорукою набуття успішного досвіду в дано-  
му процесі повинно стати врахування нагальних потреб місцевого населення на  
основі принципу соціальної справедливості.*

**Вступ.** Глобальні зміни у структурі економіки виступають каталіза-  
тором для нового підходу до планування енергетичного розвитку те-  
риторій, який полягає у зміщенні акцентів від традиційних енерге-  
тичних джерел (викопного палива) до альтернативних. Такий підхід  
знайшов своє відображення у синонімічних дефініціях «справедли-  
вий перехід» або «справедлива трансформація», сутність яких поля-  
гає у плануванні розвитку територій (регіонів), на які вплине процес  
відмови від викопного палива у тісному співставленні з соціальною  
справедливістю та зайнятістю, одночасно забезпечуючи гідний рі-  
вень життя та заробітку всім спільнотам.

Цитування: Заблодська І.В., Рогозян Ю.С. Справедлива трансформація ву-  
гільних регіонів: світовий досвід та правовий аспект. *Економіка та право*. 2020,  
№ 2. С. 14—31. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.014>

Останні декілька років тема справедливої трансформації регіонів постає однією з ключових на міжнародному рівні: ще в 2015 р. Міжнародна організація праці представила «Керівні принципи справедливого переходу до екологічно стійкої економіки» [1] задля допомоги країнам у процесі переходу до низьковуглецевої економіки в рамках досягнення своїх запланованих стратегічних цілей щодо зменшення викидів парникових газів в контексті Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року. Після початку війни на Сході України ситуація у вугільній галузі тільки погіршилась: із 33 шахт, що залишились у власності держави після окупації частин Донецької та Луганської областей, незбитковими є тільки чотири, що зумовлює гостру потребу у процесі енергетичної трансформації та захисту екології в регіонах, а також соціальної підтримки у зв'язку зі збільшенням кількості безробітних унаслідок закриття шахт.

Відповідно до чинного законодавства України заходи із закриття / консервації збиткових державних шахт мають завершитися до 2025 р., а щодо кожного об'єкта має бути прийнятий план пом'якшення соціальних та екологічних наслідків. Проте конкретних дій для успішного завершення даних процесів так і не було здійснено, що сформувало потребу у науковому дослідженні процесів реформування вугільної галузі України шляхом узагальнення світового досвіду трансформації вугільних регіонів і моніторингу чинних нормативно-правових актів щодо сучасного розвитку вугільної промисловості та вугільних регіонів України.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Закордонні та вітчизняні вчені у своїх наукових працях досить багато уваги приділили теоретичним аспектам та методологічним основам процесу територіальної трансформації, зокрема С. Джонс і К. Ті [2], Д. Мерфі [3], Т. Меррілл і Л. Кітсон [4], Т. Заславська, Л. Євстигнеєва, О. Макашева та ін. Водночас широке коло питань носить дискусійний характер і не містить практичних економіко-правових особливостей імплементації концепції справедливої трансформації вугільних регіонів.

**Метою** статті є дослідження світового досвіду щодо справедливої трансформації вугільних регіонів та моніторинг чинних нормативно-правових актів стосовно сучасного розвитку вугільної промисловості та вугільних регіонів України.

**Результати дослідження.** Дослідження досвіду щодо справедливої трансформації вугільних регіонів було проведено на прикладі таких країн: Австралія, Велика Британія, Греція, Нідерланди, Німеччина, Франція, Чехія та Польща, вибір яких зумовлено наявністю позитивного чи негативного досвіду трансформаційних змін.

**Австралія.** У ХХ ст. металургійний комбінат міста Ньюкасл регіону Латrobe та прилеглі до нього вугледобувні підприємства були основою економіки цієї території та найуспішнішим об'єктом індустріалізації корпорації *VNR* та усїєї Австралії. З огляду на велику кількість робочої сили (16 000 осіб у 1960-х рр.) та прямий вплив на зайнятість, даний комплекс виступав основною економіко-технічною одиницею регіону Латrobe та прилеглих до нього територій штату Новий Південний Уельс.

На основі видобутку вугілля поширювалося й виробництво сталі, що сформувало місцеву ідентичність на багато десятиліть вперед [2]. Проте на початку 1980-х рр. металургійний завод і прилеглі до нього вугледобувні підприємства зіткнулися зі значними труднощами, пов'язаними зі старінням технологій та порівняно невеликим масштабом виробництва, який не міг конкурувати з аналогічними підприємствами Східної Азії. Австралійський уряд тоді надавав цільову фінансову допомогу на реалізацію проєктів, пов'язаних з економічно-структурною перебудовою, що стало причиною призупинення підприємств вугледобувного та металургійного сектору, а відтак — значного скорочення робочої сили [5]. Працівникам було важко прийняти інформацію про закриття їхнього підприємства, така новина приголомшила все місто та регіон навіть за два роки до початку процесу ліквідації, що змусило представників місцевої влади замислитися про необхідність трансформаційних змін.

Трансформаційні зміни в регіоні були сприйняті суспільством досить суперечливо та обережно. Не зважаючи на всебічну підтримку прем'єр-міністра країни, заплановані проєкти в рамках реалізації процесу справедливої трансформації майже не були фінансово підтримані. Це призвело до поступового об'єднання представників усіх рівнів влади Австралії (національного, регіонального та місцевого), а також отримало широку підтримку

представників бізнесу, профспілок і громадських груп, які організовували спеціальні зустрічі, де очікували знайти консенсус і намітити перспективи подальшого розвитку регіону з урахуванням інтересів кожного стейкхолдера.

Однак спроби побудувати нові стратегії економічного розвитку для Ньюкасла були засновані на жорсткому контролі національного уряду, тому не мали очікуваного успіху, що призвело до об'єднання керівників усіх підприємств металургійної та вугледобувної промисловості регіону Латробе та використання цих двох років до остаточного закриття їх суб'єктів господарювання для допомоги своїм працівникам у пошуку іншої роботи [6, с. 219].

Завдяки значним зусиллям представників бізнесу вдалося досягнути ключових домовленостей між представниками національної й регіональної влади та громадськістю з питань справедливої трансформації регіону, на основі яких було сформовано «Національну програму перетворення територій». Завдяки реалізації програми було досягнуто основних операційних цілей справедливої трансформації регіону, зокрема створено 5000 нових робочих місць, але працівники, що не мали можливості вийти на пенсію, все-таки залишилися без роботи [5]. Більшість пропозицій, які стосувалися розвитку нових галузей промисловості в регіоні на основі формування кластерів та реалізації стратегій перекваліфікації працівників, не мали успіху [7].

**Велика Британія.** Історично сформовані передумови забезпечили Південному Уельсу статус одного з найбідніших регіонів Великої Британії. У 1920-х рр. основною діяльністю даної території був видобуток вугілля: на вугільних шахтах працювало близько 270 000 осіб, що становило понад 20 % від загальної кількості зайнятих у всій країні [8]. Але поступовий спад вугледобування в регіоні протягом наступних сімдесяти років призвів до стійкого високого рівня безробіття, бідності та міграції робітників [8]. Загалом до 1960-х рр. було ліквідовано 50 000 робочих місць, а протягом 1970-х рр. взагалі залишилось менше 30 000 [9].

На тлі цих подій у 1980-х рр. відбувалися постійні страйки та мітингування невдоволених робітників, що тільки посилювалося через реалізацію програми закриття більшої частини державних підприємств вугільної промисло-

вості. Однак це призвело до протилежного ефекту: агресивно налаштований уряд розпорядився припинити діяльність більшості шахт, які залишилися у долинах Південного Уельсу [5], що взагалі позбавило мешканців альтернативних можливостей для працевлаштування і значно послабило вплив профспілок, які безрезультатно намагалися виправити ситуацію.

За всі роки поступового занепаду підприємств вугільної промисловості у Великій Британії було розроблено різні державні програми з метою трансформації регіонів у території інших галузей промисловості, однак жоден з цих документів не зміг зупинити економічний спад території, навіть за умови успішної імплементації деяких положень.

Не зважаючи на загальний негативний досвід трансформації Південного Уельсу, британський уряд реалізував деякі політичні ініціативи для сприяння розвитку економіки вугільних регіонів, положення яких охоплювали певні елементи справедливої трансформації: надбавки на перепідготовку кадрів і переїзд колишніх працівників до інших регіонів, безкоштовне житло, розвиток транспортної інфраструктури та проєктів промислового розвитку [10]. Проте дані ініціативи не змогли забезпечити жителів та робітників Південного Уельсу гідними умовами праці та проживання.

**Греція.** Історія досвіду справедливої трансформації регіонів Греції налічує усього декілька років. Упродовж 2016–2018 рр. представниками органів національної та регіональної влади спільно з представниками наукового та експертного середовища напрацьовано заходи щодо особливостей трансформаційних змін, що знайшли своє втілення на початку 2019 р. в рамках законопроєкту «Про енергетичні та екологічні питання». Даний документ передбачає створення Національного фонду справедливого переходу для лігнітових (буровугільних) територій, який планується фінансувати за рахунок 6 % щорічних доходів від торгівлі квотами на викиди забруднювальних речовин (шляхом проведення відповідних аукціонів). Протягом наступних трьох років фонд підтримуватиме в пілотному регіоні (Західна Македонія) такі пріоритетні сфери діяльності: відновлювані джерела енергії, підвищення енергоефективності споруд, будівель та комунікацій, циркулярна економіка (економіка замкнутого циклу), збереження і трансфор-

мація об'єктів промислової спадщини, пере-кваліфікація робітників [11]. Окрім цього, Греція виступає за підтримку процесу субсидування підприємств вугільної промисловості через надання дозволів вугільним електро-станціям на нарощення потужностей. На користь підтримки лігнітової промисловості в країні на найближчі роки свідчить також лобіювання процесу активного будівництва нового заводу бурого вугілля *Meliti II*. Якщо на державному рівні концепція справедливої трансформації приймається вкрай обережно та повільно, то на регіональному та місцевому рівні тривають пошуки найефективніших заходів для імплементації цієї концепції. Так, керівники деяких міст на чолі з мером міста Козані постійно виступають на підтримку справедливого переходу регіону Західна Македонія від видобутку бурого вугілля та намагаються знайти альтернативні можливості для отримання доходів. У цьому напрямі вже вдалося досягти перших результатів: створено дискусійну платформу — Форум Справедливої Трансформації Регіонів, на базі якого сформовано робочу групу з представників місцевої влади, бізнесового та наукового середовища, які працюють над питаннями пом'якшення негативного впливу на довкілля видобутку та випалу вугілля. Водночас державна енергетична корпорація Греції є монополістичним видобувачем лігніту в країні, тому володіє ексклюзивними правами на виробництво електроенергії з цього виду вугілля. Також діяльність даного суб'єкта господарювання забезпечує 6,3 % усіх робочих місць в країні, що спричиняє потужний вплив профспілкової організації на точку зору регіонального та національного урядів. Завдяки підтримці профспілки більшість екологічних громадських організацій схвалюють посил щодо поступового справедливого переходу країни від вугілля: з їх допомогою ще 2016 р. було розроблено дорожню карту розвитку західних регіонів, що передбачає поетапну відмову від видобутку бурого вугілля до 2035 р. Представники експертного та наукового середовища беруть участь у міжнародному проекті «Справедлива трансформація вугільних регіонів у Східній та Південній Європі». Проект підтримується Європейською кліматичною програмою при Міністерстві охорони навколишнього середовища Німеччини, де учасники працюють над розробкою «Стра-

тегії економічного переходу для Західної Македонії», що враховуватиме соціальний, екологічний та економічний аспекти трансформації даної території. До того ж представники громадськості пильно слідкують за перебігом подій у цій сфері: нещодавно деякі експерти спільно з екологічними громадськими організаціями подали судову скаргу проти двох грецьких електростанцій (*Meliti I* та *Meliti II*) за те, що вони не виконали необхідної оцінки впливу на довкілля до видачі екологічного дозволу для їхньої діяльності [11].

**Нідерланди.** Регіон Лімбург, розташований на півдні Нідерландів, зазнав процесу росту завдяки високим темпам видобутку вугілля у 1950-х рр., що зумовило економічну залежність території від розвитку вугільної діяльності. У 1965 р. на шахтах та інших підприємствах вугільної промисловості налічувалося більше 75 000 робочих місць, що складало понад третину загальної робочої сили усього Лімбурга.

Проте зростання рівня конкуренції між підприємствами вугільної промисловості та тим, що використовували дешевший природний газ, призвело до неспроможності шахт залишитися на плаву, тому у 1974 р. зачинилася остання голландська вугільна шахта. Це стало каталізатором зростання рівня безробіття в Лімбурзі, який за період 1960—1984 рр. досяг свого піку — 20 % [12]. Швидке реагування представників державної та регіональної влади у 1989—1990 рр. допомогло знизити безробіття майже удвічі, що стало головним досягненням з огляду на прогнози щодо довготривалого застою та занепаду економіки регіонів, які так швидко втрачають більшу частину підприємств панівної галузі промисловості. З цього моменту поетапний контроль за спадом економіки вугільних регіонів Нідерландів дав змогу витратам, пов'язаним із занепадом вугільної промисловості, амортизуватися протягом тривалого періоду, що надало всім зацікавленим сторонам час для адаптації [13]. В успішній імплементації заходів, спрямованих на справедливу трансформацію вугільних регіонів, ключову роль зіграв високий ступінь консенсусу між професійними спілками вугільників і представниками органів державної влади. Особливої уваги в даному контексті заслуговує консенсус щодо майбутньої ймовірної долі галузі: всі учасники прагнули уникнути непередбачуваних та великих витрат, тому

мали спільний інтерес до забезпечення належного планування поступового занепаду вугільної галузі, створення додаткових можливостей для зайнятості осіб, що призвело до масштабної співпраці усіх сторін [12].

Важливим кроком виявилась готовність уряду Нідерландів взяти на себе місію перекваліфікації робітників Лімбурга для роботи на підприємствах розвиненіших галузей промисловості (агроіндустрія, машино- та суднобудівна промисловість, легка промисловість), що сформувало успішний високоцентралізований підхід до політики структурної трансформації регіону. Домовленості, яких вдалося досягти, знайшли своє відображення 2013 р. у «Загальній Національній Програмі структурної адаптації вугільних регіонів», яка підтримувалась зацікавленими сторонами, а тому була фінансово забезпечена. Також ця програма відповідала сучасним практикам кластерної політики розвитку територій, що призвело до істотного пом'якшення наслідків трансформації регіону для шахтарів.

**Німеччина, Франція та Чехія.** Майже однакові позитивні результати трансформаційних змін на теренах регіонів можна спостерігати у таких країнах ЄС: Німеччина, Франція та Чехія. У Німеччині процес структурної трансформації енергетичного сектору розпочався ще в середині ХХ ст., що спричинило зменшення кількості зайнятих у вугільній промисловості з 750 000 працівників у 1957 р. до 20 000 — у 2018 р. Того ж року було закрито останню в країні шахту з видобутку кам'яного вугілля, що стало передумовою для формування стратегічних орієнтирів щодо диверсифікації економіки країни: на місці колишніх виробничих потужностей почали будувати об'єкти відновлюваної енергетики, технопарки та університети. Найвідомішим є приклад міста Дортмунда, де на місці колишнього сталеливарного заводу створили штучне озеро *Phoenix-See*, навколо якого виріс сучасний квартал із бізнес-центрами та приватними будинками.

Німеччина володіє корисним прикладом справедливої трансформації вугільних регіонів з огляду на те, що вона першою у світі почала процес повної відмови від вугілля в енергетиці і планує завершити його до 2035—2038 рр. Для поліпшення соціальної та економічної ситуації в шахтарських регіонах представники національної та місцевої влади акцентували

увагу на розвитку освіти та науки, упровадженні технологічних інновацій, розвитку інфраструктури, екологічних та культурних проєктів. Прикладом успішних змін може стати Рурський регіон, який з центру видобутку вугілля перетворився на інноваційно успішну територію зі сприятливою екологічною ситуацією [14].

Схожі результати має й Франція, на території якої протягом останнього десятиліття було закрито більше половини вугільних електростанцій, а останні з них заплановано ліквідувати до 2022 р. Дані зобов'язання держава набула у зв'язку з підписанням «Кліматичного закону», у рамках якого вона повинна зменшити споживання викопного палива на 40 % (а не на 30 %, як планувалося раніше). Водночас 50 % зменшення сектору атомної енергетики, яке раніше було заплановано до 2025 р., перенесено на 2035 р. Законом також передбачено розширення біогазової енергетики і поступове оновлення енергопостачання житлового сектору в країні [15].

Іншим успішним прикладом справедливої трансформації вугільних регіонів постає Чехія. Восени 2015 р. за ініціативи представників місцевого самоврядування шахтарських міст чеський уряд ухвалив рішення про розробку стратегії економічної реструктуризації трьох вугледобувних регіонів — Устецького, Карловарського та Мораво-Сілезького країв. У результаті було запропоновано реалізацію програми *Re:START*, початковий план дій якої передбачав виділення на економічний і соціальний розвиток територій 1,5 млрд євро протягом перших трьох років і визначав бізнес, інновації та соціальну стабілізацію центральними елементами трансформації. Це призвело до відкриття декількох «інноваційних центрів», спрямованих на стимулювання ведення бізнесу в регіонах, реалізації освітніх програм для місцевого населення та керівництва міст, створення мобілізаційних платформ щодо напрацювання альтернатив для соціально-економічної реабілітації регіонів [14].

До того ж Німеччина та Чехія є державами, де реалізуються пілотні проєкти Платформи Європейської комісії «Трансформація вугільних регіонів» (англ. *Coal Regions in Transition*), що створена наприкінці 2017 р. Наразі вона об'єднує 19 вугільних регіонів у семи країнах ЄС. Основна мета Платформи — фінансо-

ва й технічна підтримка шахтарських міст і територій, що поступово відмовляються від вугілля.

**Польща.** Початок трансформаційних змін на теренах польських вугільних регіонів характеризувався наявністю обмеженого набору інструментів: перші з них, спрямовані на соціальний захист шахтарів, були запроваджені 1993 р. та містили в собі лише гарантії відпусток та виплат соціальної допомоги. Відпустка стала основною формою дострокового виходу працівників вугільної промисловості на пенсію, до якої додавалися премії та спеціальні надбавки за важкість роботи, а виплата соціальної допомоги — фактично формою добровільного звільнення (її виплачували тим шахтарям, яким залишилось більше трьох років до пенсійного віку [16]), що пришвидшило процес скорочення зайнятості на вугільних підприємствах та дало змогу закрити найбільш збиткові шахти. Реалізація дій в контексті трансформації регіонів перебувала на досить низькому рівні до 1993—1998 рр., що безпосередньо передувало реформі вугільної галузі. Попередні заходи, спрямовані на обмеження зайнятості у вугільній галузі, через відсутність нових кваліфікованих працівників виявилися неефективними. Для забезпечення прибутковості реального сектору економіки виникла потреба у запровадженні сильнішої мотивації для переходу робітників з вугільної галузі до підприємств інших галузей промисловості [17, с. 169]. Тоді підготовчий процес до вступу до ЄС пришвидшився, тому нагальною стала необхідність зменшення масштабів державних субсидій для гірничої галузі (через закони ЄС про конкуренцію).

Розробники «Програми реформування вугільної галузі Польщі на період 1998—2002 рр.» обрали іншу стратегію: усім охочим шахтарям пропонувалися підвищені фінансові компенсації та заробітні плати для переходу з підприємств гірничої галузі до інших робочих місць. Положення даного та подальших стратегічних документів було спрямовано на реалізацію двох важливих аспектів.

1. Наявність спеціального закону: уперше програми були підтверджені на державному рівні спеціальним Законом «Про гірничі справи», в якому було чітко визначено цілі, інструменти соціального пом'якшення наслідків трансформації вугільних регіонів та всієї

галузі, джерела та умови фінансування програми, а також контроль за її виконанням.

2. Масштабність: у програми почали включати такі пріоритетні цілі, як захист довкілля, забезпечення співпраці з іншими вугільними регіонами в контексті імплементації стандартів ЄС (з огляду на розпочатий процес приєднання Польщі до ЄС) [18].

Отже, економічна життєздатність вугільної галузі залишалася головною метою всіх подальших стратегічних документів, проте її роль поступово зменшується. Усі заходи щодо пом'якшення наслідків трансформації вугільної галузі Польщі зводилися до так званого соціального пакета гірничодобувної промисловості, який містив в собі «захисні» та «активувальні» інструменти: 1) відпустка гірників. Основним «захисним» інструментом була відпустка шахтарів у формі дострокового виходу на пенсію. Спочатку виплачували 75 % щомісячної заробітної плати, а після досягнення працівником законних пенсійних прав, шахтарі почали отримувати повні виплати; 2) соціальна допомога. «Активувальний» інструмент — грошова допомога у разі добровільного звільнення — 65 % середньомісячної зарплати виплачувалося щомісяця в період перекваліфікації працівника та пошуку роботи, але не довше двох років [19].

Після працевлаштування поза гірничодобувним сектором одержувачам соціальної допомоги було призначено єдину грошову компенсацію у розмірі середньої зарплати за 14 місяців роботи. Пропозиція стосувалася тільки тих працівників, які отримали нову роботу протягом двох років після звільнення з підприємства вугільної галузі. Крім цього, усі колишні працівники шахт, як підземні, так і наземні, мали право на курс перепідготовки з метою підвищення їхньої працездатності поза гірничодобувним сектором [18].

Дослідження світового досвіду справедливої трансформації вугільних регіонів доводить важливість і необхідність планування даного процесу з правової точки зору. Тому суттєве значення в питаннях планування розвитку вугільної промисловості України мають положення чинних нормативно-правових актів, які стали результатом багаторічного удосконалення галузевого законодавства:

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність,

конкурентоспроможність», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р [20];

2. Концепція реформування та розвитку вугільної промисловості на період до 2020 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 733-р [21];

3. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реструктуризації вугільної галузі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.01.2019 № 80 [22];

4. Паспорт бюджетної програми «2401590.0431 Реструктуризація вугільної галузі», затверджений наказом Міністерства енергетики та захисту довкілля України від 04.02.2020 № 62 [23].

Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» постає стратегічним документом, який визначає орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу України на найближчі 15 років. Використовуючи традиційні викопні ресурси на території нашої країни, важливо слідкувати за світовими тенденціями, згідно з якими значення цих ресурсів дедалі слабшає, поступаючись місцем новим, альтернативним джерелам енергії. У рамках реалізації Енергетичної стратегії передбачається підготовка урядового рішення щодо визначення повноважень органів державної виконавчої влади у сфері ефективного виробництва, трансформації, транспортування, переробки і споживання енергії, а також формування конкурентних і прозорих ринків електроенергії, природного газу, нафти, теплової енергії та вугілля. Також упродовж зазначеного вище періоду буде створено ринок вугільної продукції, а процес реструктуризації вугільної промисловості супроводжуватиметься комплексом заходів із пом'якшення соціальних та екологічних наслідків ліквідації / консервації вугільних шахт і соціальної реконверсії регіонів відповідно до найкращих європейських практик. Водночас очікується, що реалізація стратегічних положень допоможе запровадити конкурентні та прозорі умови функціонування вугільної промисловості в частині зниження залежності від поставок вугілля антрацитових груп; створення конкурентних ринків газу, електроенергії, теплової енергії, вугілля, нафти і нафтопродуктів; конкурентоспроможних умов їх транспор-

тування територією України, а саме забезпечення функціонування ринків з урахуванням чинника зовнішньої агресії: переведення низки вугільних блоків ТЕС на вугілля газової групи за умови техніко-економічної доцільності завершення приватизації державної частки статутного капіталу в підприємствах з потужностями вугільної генерації [20].

Концепція реформування та розвитку вугільної промисловості на період до 2020 року постає комплексним, системним документом, що містить у собі аналіз причин виникнення проблем у вугільній галузі і три можливі сценарії розвитку вугільної промисловості. Безперечно, незадовільний стан державних підприємств вугільної галузі зумовлено тривалою взаємодією низки факторів, які за своєю природою мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Серед об'єктивних факторів: складність гірничо-геологічних умов видобутку вугілля; недостатні обсяги капітальних вкладень у нове будівництво та на відновлення основних фондів вугледобувних підприємств; недосконалість цінової і тарифної політики залежно від енергетичної цінності вугільної продукції та непрозорості ринку; відсутність коштів для придбання та впровадження сучасної високопродуктивної очисної та прохідницької техніки, транспортних засобів, а також новітніх технологічних рішень ведення видобутку вугілля тощо. До суб'єктивних факторів можна віднести систематичні необґрунтовані структурні перетворення в галузі, низький рівень менеджменту державних підприємств, відсутність чинних програм розвитку і реструктуризації вугільної галузі, а також її необхідного законодавчого регулювання. Головний зміст Концепції — комплексне розв'язання проблемних питань функціонування вугільної галузі, здійснення системних заходів з використання її потенціалу для зростання обсягів видобутку вугілля, підвищення ефективності і переведення вугільної галузі на бездотаційний і самоокупний режим діяльності з одночасним розв'язанням екологічних та соціальних проблем шахтарських регіонів і створенням сприятливих інвестиційних умов для приватизації шахт.

Отже, пропонується три можливих варіанти розв'язання проблеми:

1. Залишити наявну ситуацію без змін, тобто обмеженість державної підтримки на част-

кове покриття витрат із собівартості й відсутність державної підтримки на технічне переоснащення підприємств. Перевага — економія коштів державного бюджету, які протягом п'яти років спрямовуються лише на охорону праці, захист довкілля, реструктуризацію вугільної промисловості та соціальну підтримку працівників, що звільняються. Ризик — зниження інвестиційної привабливості вугледобувних підприємств, скорочення обсягів видобутку вугілля, необхідних для забезпечення достатнього рівня енергетичної безпеки, зростання заборгованості із заробітної плати, відсутність державних соціальних гарантій для шахтарів, що може призвести до тяжких соціальних наслідків у шахтарських регіонах, хаотичного припинення виробничої діяльності підприємств, занепаду вугільної промисловості та виникнення техногенних катастроф екологічного характеру через некероване застосування шахт.

2. Забезпечити державну підтримку підприємств вугільної промисловості у повному обсязі, але на часткове покриття витрат із собівартості без фінансування технічного переоснащення, а також можливість залучення кредитів інвесторів під державні гарантії. Перевага — збереження основних фондів, кадрового потенціалу, зниження соціальної напруги, утримання досягнутих обсягів видобутку вугілля. Ризик — збільшення постійного навантаження на державний бюджет, відсутність стимулу підвищення рівня видобутку вугілля та реформування вугільної галузі, неможливість виходу на беззбитковий рівень роботи та низька інвестиційна привабливість вугледобувних підприємств.

3. Найоптимальніший варіант розв'язання проблеми — проведення ефективного реформування вугільної галузі, що охоплює оптимізацію непрофільних активів вугледобувних підприємств, підвищення їхньої інвестиційної привабливості, визначення механізму соціального захисту працівників, які звільняються, та розв'язанні екологічних проблем; прискорення темпів підготовки шахт до приватизації; визначення конкретних заходів зі зменшення собівартості товарної вугільної продукції; приведення ціни товарної вугільної продукції до економічно обґрунтованого рівня. Перевага — можливість ліквідації збиткових шахт, виведення вугільних підприємств

на беззбитковий рівень роботи з виробничим потенціалом для забезпечення енергетичної безпеки країни; створення умов для реального залучення приватних інвестицій у розвиток вугледобувних підприємств з подальшою їх приватизацією. Ризик — залежність строку технічного переоснащення перспективних та ліквідації або консервації вугледобувних підприємств від стабільного і в повному обсязі фінансування [21].

Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реструктуризації вугільної галузі, було впроваджено з метою задоволення потреби галузей економіки у відповідному обсязі високоякісної товарної вугільної продукції. Для досягнення даної мети передбачено спрямування бюджетних коштів на повернення до державного бюджету коштів у сумі 100 млн грн, виділених Міністерству енергетики та вугільної промисловості України для погашення заборгованості із заробітної плати перед працівниками вугільної промисловості на поворотній основі; забезпечення вітчизняного виробництва товарної вугільної продукції шляхом оплати праці та внесення обов'язкових платежів, пов'язаних з виплатою заробітної плати, спожитої електроенергії, а також погашення заборгованості із заробітної плати; для здійснення заходів із технічного переоснащення та модернізації вугледобувних підприємств у сумі 1 млрд грн. Крім того, положення Порядку містять чіткі повноваження Міністерства з питань забезпечення функціонування вугільних підприємств України, розрахункові положення щодо обсягу прогнозованих збитків, річного або місячного обсягу бюджетних коштів на 1 грн прогнозованих збитків вугледобувних підприємств [22].

Паспорт бюджетної програми «Реструктуризація вугільної галузі» є важливим нормативно-правовим актом у сфері фінансової підтримки державних вугледобувних підприємств на потреби реструктуризації шахт, положення якого спрямовані на проведення технічного переоснащення шахт, забезпечення сталої і в повному обсязі виплати заробітної плати шахтарям, що дасть можливість повноцінного фінансування заходів із реформування вугільної промисловості. Також Паспорт містить важливу пропозицію щодо покриття додаткових витрат Міністерства енергетики та захисту



довкілля України на фінансування бюджетної програми «Реструктуризація вугільної галузі» за рахунок зменшення на 500 млн грн обсягу фінансування Міністерства фінансів України (загальнодержавні видатки та кредитування) на формування резервного фонду не супроводжується обґрунтуванням на предмет фактичного обсягу залишку нерозподілених коштів цього фонду [23].

Особливої уваги в контексті дослідження чинних нормативно-правових актів України щодо реформування вугільної галузі та вугільних підприємств Сходу України заслуговують положення проєкту «Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року», розробленої Міністерством енергетики та захисту довкілля України. Безперечно, швидка зміна клімату — це проблема глобального масштабу, що вимагає залучення широких міжнародних кіл, діяльність яких знайшла своє відображення у міжнародних угодах: Рамковій Конвенції ООН про зміну клімату, Кіотському протоколі та Паризькій угоді, де Україна є активним учасником.

Україна одна з перших ратифікувала Паризьку угоду (2016), тому акцентує свою увагу на питаннях суттєвих кліматичних змін на її території, які супроводжуються підвищенням ризиків для здоров'я і життєдіяльності людини, природних екосистем та секторів економіки, що тісно переплетені з питаннями забезпечення екологічної, економічної та енергетичної безпеки країни. Вітчизняні науковці, що досліджують питання зміни клімату, звертають особливу увагу на такі негативні наслідки зміни клімату в Україні: підвищення ризиків для здоров'я людини, пов'язаних практично з усіма проявами гідрометеорологічних явищ; значне зменшення врожаїв основних сільськогосподарських культур; загострення проблем з водопостачанням вже не тільки південних і південно-східних регіонів; посилення деградації земель та опустелювання; зменшення продуктивності, життєздатності та стійкості лісів; пришвидшення деградації екосистем; виникнення аварій і нестабільного функціонування електричних мереж та централізованих систем теплопостачання, інших об'єктів інфраструктури тощо.

Ґрунтовні підходи до проблематики енергетичного розвитку та його трансформаційних змін ставлять перед Україною нові виклики,

пов'язані з невідворотністю «зеленого» енергетичного переходу до 2050 р. Важливість реалізації даної Концепції на теренах нашої країни зумовлена процесами екологізації та декарбонізації в контексті досягнення глобальних Цілей сталого розвитку, а також новими міжнародними зобов'язаннями щодо посилення кліматичної політики держав-членів Паризької угоди. Стратегічний вектор розвитку кліматичної політики в Європі знайшов своє продовження у довгостроковій Концепції зниження викидів парникових газів Європейської Комісії, яка містить в собі чіткі кроки на шляху до кліматичного нейтралітету економіки з нетто-нульовими викидами парникових газів до 2050 р. Крім того, концепція містить сім основних стратегічних складових: максимізацію енергоефективності; максимальне розгортання відновлюваних джерел енергії та електрифікації; перехід до екологічно-чистого транспорту; запровадження «кругової» економіки; розробку «розумних» мереж та комунікацій; розширення біоенергетики та технологій природного поглинання вуглецю; поглинання решти викидів CO<sub>2</sub> за рахунок технологій поглинання, зберігання та повторного використання вуглецю [24].

Модель переходу країн ЄС до кліматично нейтрального розвитку до 2050 р., викладена у стратегії «Європейська Зелена Угода» (*European Green Deal*), прискорить процеси енергетичної трансформації на основі принципу справедливості, що знайде відображення в усіх сферах економіки. Очікується, що такі трансформації стануть викликом, але створять додаткові можливості для України як учасника Угоди про асоціацію з ЄС і Договору про заснування Енергетичного Співтовариства в рамках реалізації Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року (далі Концепція), побудованої на сучасних світових наукових знаннях та практиках. Українська Концепція передбачає таку динаміку скорочення викидів парникових газів, яка допоможе перейти до кліматично нейтральної економіки в другій половині XXI ст. з дотриманням принципу справедливості та у контексті досягнення Цілей сталого розвитку.

Положення Концепції визначають енергоефективність і відновлювальні джерела енергії як визначальні напрями для забезпечення справедливої трансформації вугільних регіо-

нів України. Оскільки ефективно використання енергії допоможе суттєво зменшити потреби у виробництві додаткових обсягів енергоресурсів, необхідних для прогнозованого зростання ВВП та покращання добробуту громадян, такий шлях постає невідворотним для нашої країни. Водночас істотно зміниться структура необхідних енергетичних ресурсів завдяки посиленню електрифікації різних галузей економіки України (транспортна, промислова, будівельна), що створить передумови для значного збільшення частки відновлювальних джерел енергії за умови відповідного зменшення використання технологій на основі викопних видів палива.

Досягти зазначених вище цілей видається можливим за рахунок подальшого поглиблення інтеграційних процесів в Україні, розвитку міждержавних мереж та діджиталізації енергетики. Успішна імплементація концепції справедливої трансформації та сучасної кліматично-енергетичної політики України дасть змогу досягти стратегічних і стійких мультиплікативних ефектів, які забезпечать сталий розвиток і конкурентоздатність національної економіки.

Також «зелений» енергетичний перехід значно стимулюватиме розвиток високотехнологічного виробництва в Україні, що вплине на зростання попиту на товари та послуги, пов'язані з «енергетично чистими» технологіями, зокрема, серед європейських країн. Тож завдяки успішній реалізації Концепції Україна отримує реальну можливість для трансформації промислового виробництва і структури експорту, з більшим фокусом на товари із високою доданою вартістю, освоюючи нові ніші на світових ринках. Безперечною перевагою даного процесу постають економічне зростання, поява нових робочих місць та збільшення доходів громадян України. Проте, за умови бездіяльності, Україна ризикує втратити значні перспективи для інноваційного розвитку економіки та поглибити асиметрії економічного зростання у порівнянні з розвинутими країнами світу, що призведе до подальшої економічної стагнації та посилення негативних соціально-економічних наслідків для громадян не тільки традиційно вугільних регіонів Сходу України, але й країни загалом.

Тому на виконання міжнародних зобов'язань України, а також з метою вдосконалення

енергетичної сфери, Радою національної безпеки і оборони України було ухвалено рішення щодо необхідності забезпечення перегляду Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, ефективність, конкурентоспроможність», заміною якої і стане Концепція. Визначальною рисою даного документа є її основа — багатофакторне економіко-математичне моделювання сценаріїв розвитку енергетичного сектору України із перспективою на період до 2050 р., що враховує успішні світові практики формування подібних документів стратегічного планування в енергетиці, зокрема тих, які застосовуються в ЄС, Міжнародному енергетичному агентстві, Організації економічного співробітництва та розвитку та інших міжнародних організаціях. Новизна Концепції полягає в основній меті — зменшенні обсягу викидів парникових газів таким чином, щоб забезпечити перехід до кліматично нейтральної економіки України у 2070 р. з урахуванням принципів економічної ефективності та соціальної справедливості. Проміжною ціллю у разі такого переходу стане скорочення викидів парникових газів у 2030 р. до рівня, який буде визначено у другому Національно-визначеному внеску України до Паризької угоди.

Передбачаючи динамічні зміни, даний документ планується оновлювати з урахуванням майбутніх тенденцій і змін у світовій кліматичній, екологічній, економічній, енергетичній політиці, розвитку технологій, методів управління та знань. Реалізацію положень Концепції покладено на «Національний план боротьби зі зміною клімату та розвитку енергетики до 2030 року» [25], водночас виділяються такі шляхи та способи розв'язання проблеми:

1. Декарбонізація економіки (енергоефективність та енергозбереження; відновлювані джерела енергії; поведження з відходами; інноваційне сільське та лісове господарство; діджиталізація економічних процесів).

2. Декарбонізація енергетики (видобуток та постачання енергоресурсів; електроенергетика; теплозабезпечення; ринки та інфраструктура; цінова доступність енергетичних послуг).

3. Декарбонізація житлових та нежитлових приміщень.

4. Низьковуглецева та ресурсоефективна промисловість.

5. Екологічно чистий транспорт.

6. Наукові дослідження та інновації (збільшення частки наукових досліджень у кліматичній сфері; усебічна підтримка інновацій, стартапів, пілотних проектів; посилення та поглиблення співпраці науки та бізнесу).

7. Соціальна прийнятність і консенсус (інформаційні кампанії та комунікації; піклування про соціально незахищені верстви населення; здійснення справедливого енергетичного переходу).

Як можна побачити зі структурного підходу до побудови Концепції, стратегічний вектор розвитку України полягає в енергетичному переході (справедливій трансформації), що визначатиме головні тенденції та напрями розвитку національної економіки. Реалізація Концепції є дуже важливою, оскільки вона дасть змогу посилити міжсекторальні зв'язки та сприятиме формуванню кластерної економічної політики, активізації інноваційної та інвестиційної діяльності, покращенню рівня життя громадян всіх українських регіонів, збільшенню конкурентоздатності українських підприємств, трансформації вугільних регіонів Сходу України, просуванню нашої держави по щаблях світових рейтингів з метою покращання інвестиційного клімату. У результаті до 2050 р. очікується істотне покращання енергетичної ефективності економіки України, що має досягти середнього рівня країн ЄС за показником енергоемності ВВП; зростання ролі відновлюваних джерел енергії у виробництві та споживанні енергоресурсів, зокрема досягнення частки ВДЕ у виробництві електроенергії на рівні 70 %; скорочення викидів парникових газів, що має досягти середнього рівня країн ЄС за показником вуглецеємності ВВП. За рахунок підвищення енергоефективності та розвитку внутрішнього виробництва очікується скорочення імпорту енергоресурсів утричі відносно нинішнього рівня, що посилить енергетичну безпеку України [24].

Окрім запланованих кроків на шляху до здійснення «зеленого» енергетичного переходу, важливим питанням постає забезпечення даного процесу необхідним обсягом фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів. Так, для переходу України до кліматично-нейтральної економіки, необхідно щорічно забезпечувати залучення інвестицій у середньому на рівні 5 % від ВВП. Уряд забезпечить

створення сприятливого інвестиційного клімату з метою стимулювання потенційних інвесторів та активного населення до здійснення інвестицій як у чисті та кліматично дружні технології, так і у відповідну інфраструктуру. Витрати домогосподарств на придбання енергетичного обладнання, засобів опалення, транспортних засобів тощо відіграють дуже важливу роль у формуванні технологічної структури економіки і мають бути спрямовані на інвестування в енергоефективність, відновлювану енергетику, «розумні» системи управління енергоспоживанням. Державою будуть створенні передумови для стимулювання таких інвестиційних рішень. Наприклад, Концепція передбачає, що державна політика України має бути спрямована на мобілізацію інвестицій для забезпечення «зеленого» переходу через створення сприятливих умов для приватних інвесторів та запровадження відповідних механізмів державної підтримки, з дотриманням вимог і стандартів такої підтримки, запроваджених у країнах ЄС, проте більшість інвестицій передбачається здійснити за рахунок приватних осіб. Якщо казати про середньострокову перспективу, то тут суттєві капіталовкладення мають зробити оператори енергетичних мереж, що вимагатиме зміни підходу до питання тарифоутворення — від систем «витрати плюс» до таких, що стимулюють інвестиції відповідно до чітких критеріїв, кращої світової практики та рекомендацій міжнародних організацій, не створюючи необґрунтовані переваги для окремих гравців. Окрім того, суттєвий внесок держави вимагатиме перегляду наявних бюджетних програм у сфері енергетики та клімату, а також розробки нових фінансових інструментів для реалізації справедливого переходу вугільних регіонів України, підтримки інновацій, заохочення інвестицій у пріоритетні галузі «зеленої» економіки тощо [24].

Отже, до 2050 р. відновлювана енергетика має стати основним джерелом енергії без потреби будь-якої окремої підтримки. Таким чином, заплановані положення Концепції характеризуються комплексним та системним підходом до вирішення проблеми реформування енергетичного сектору України, ефективна реалізація яких сприятиме справедливій трансформації не тільки вугільних регіонів, що розташовані поблизу лінії розмежування

на Сході України, але й енергетичному розвитку країни загалом.

Відомо, що Україна володіє значним вугільним потенціалом, а тому посідає перше місце в Європі й восьме місце у світі за запасами вугілля, які оцінюються у 120 млрд т. Асортимент балансових запасів представлено досить широко: марками від бурого вугілля до високометаморфізованих антрацитів, більшість з яких представлено у Донецькому вугільному басейні. Враховуючи це, питання справедливої трансформації вугільної промисловості набувають значення для східних регіонів України — Донецької та Луганської областей та для національної безпеки загалом. Військові дії, що продовжуються на Сході країни з 2014 р., посилюють негативні наслідки структурної перебудови вугільної промисловості цих регіонів та зумовили депресивний стан їхніх адміністративно-територіальних одиниць. Роздержавлення, досягнення необхідного техніко-технологічного та економічного рівня, широкого використання інноваційних технологій (та підходів) до видобутку вугілля — усі ці заходи не принесли очікуваних позитивних результатів. Наразі з 33 шахт, що залишилися у власності держави після окупації частин Донецької та Луганської областей, незбитковими є тільки чотири, що зумовлює гостру потребу у процесі енергетичної трансформації та захисту екології в регіонах, а також соціальної підтримки у зв'язку зі збільшенням кількості безробітних внаслідок закриття шахт. Пряма залежність більшості міст та районів Донецької та Луганської областей від вугільної промисловості призводить до пошуку стимулів для реалізації модернізаційних процесів у вугільній промисловості даних регіонів України.

Основні проблеми функціонування вугільної галузі:

1. Крізь макроекономічну призму: а) непослідовність державної політики у реформуванні галузі, відсутність єдиної системної стратегії реструктуризації вугільної промисловості; б) недофінансування галузі внаслідок прямої залежності від дотацій державного бюджету та неефективного використання капіталовкладень профільним міністерством; в) використання коштів державного бюджету не на структурну модернізацію, технічне забезпечення виробництва, а на погашення заборгованості з виплат заробітної плати, соціаль-

них виплат. Відсутність правових можливостей для здійснення приватизації і переведення частини шахт до приватних інвесторів. Застаріле виробниче обладнання (рівень зношеності основних фондів збільшився до 70—80 %) та складні гірничо-геологічні умови експлуатації вугільних родовищ.

2. Крізь регіональну призму: а) неефективність програм перекваліфікації, працевлаштування вивільнених працівників шахт; б) збереження низького рівня заробітної плати у галузі, із постійним накопиченням заборгованості з її виплати; в) високий рівень травматизму та професійних захворювань; г) несанкціонований видобуток вугілля, що актуалізує проблеми охорони безпеки праці (з причин підвищення рівня травматизму та смертності під час видобування вугілля у «копанках»); д) ліквідація вугільних шахт без урахування прогнозних оцінок екологічних наслідків, із порушеннями природоохоронного законодавства, що призводить до погіршення екологічного стану регіону. Гострими є проблеми поводження з відходами шахтних підприємств, зберігається дисбаланс між відпрацьованими та рекультивованими землями на гірничодобувних підприємствах; підтоплення територій закритих шахт, що призводить до зростання ризиків фізичного руйнування прилеглих житлових територій (у т. ч. «сповзання» будівель тощо). Законодавчо не врегульованою залишається процедура передачі породних відвалів закритих шахт на баланс місцевим органам влади; е) невідповідність кадрової політики потребам галузі, що сприяє створенню дефіциту робочих місць, недостатня підготовка молодих кваліфікованих фахівців для вугільної промисловості; ж) незадовільний стан розвитку соціальної інфраструктури шахтарських міст (особливо монофункціональних). Відсутність фінансових можливостей утримання на балансі місцевих бюджетів соціальних об'єктів ліквідованих, закритих вугільних підприємств. Посилення тенденції до поширення репресивності територій у старопромислових регіонах [26].

Отже, системні проблеми у функціонуванні вугільної галузі України призвели до необхідності її кардинальних трансформаційних змін та забезпечення енергетичної безпеки держави загалом, що вимагає розроблення та імплементації дієвих кроків, пов'язаних зі

систематичним проведенням аналізу позитивних та негативних наслідків чинних державних програм щодо реструктуризації вугільної галузі, розробки чітких економічно обґрунтованих показників для контролю ситуації на подальших етапах трансформаційних змін.

**Висновки.** 1. Процес справедливої трансформації вугільних регіонів тісно пов'язаний зі значними втратами добре оплачуваних робочих місць досить невисокої кваліфікації, що є прямою перешкодою для швидкого переходу шахтарів на нові робочі місця з огляду на необхідність затрати значних, триваліших зусиль. Досвід представлених у науковій роботі країн демонструє пряму залежність між диверсифікацією інструментів трансформації вугільних регіонів та обранням короткострокового прибутку з боку шахтарів (одноразова виплата) замість довгострокових вигод від перекваліфікації. Виснажливий рівень шахтарських звільнень доводилося доповнювати іншими інструментами, а схеми дострокового виходу на пенсію та щедрі виплати працівникам дозволили закрити найзбитковіші шахти, але виявили більшу проблему, що полягала в подальшій професійній інертності шахтарів.

2. Конфронтаційний дискурс, який супроводжує будь-які трансформаційні процеси, тільки подовжує тривалість пошуку обґрунтованого консенсусу серед ключових стейкхолдерів трансформаційних змін (представників органів національного та регіонального управління, профспілок, роботодавців). Найкращим варіантом у даному випадку стане рішення про проведення переговорів дискретним способом (окремо з кожною стороною). У Польщі, наприклад, несвоєчасне ухвалення подібного рішення стало причиною відсутності дієвих інструментів для реалізації та оцінювання наслідків процесу справедливої трансформації, що підірвало шанси на досягнення консенсусу та унеможливило будь-яке стратегічне вдосконалення національної політики в частині перезавантаження гірничодобувного сектору. Тому є необхідним проведення ретельного наукового оцінювання всіх особливостей процесу справедливої трансформації для конкретних вугільних регіонів із урахуванням їхніх історичних, соціально-економічних, екологічних і ментальних особливостей.

3. Для країн, залежних від вугільної промисловості, швидка трансформація є практично

неможливою через сукупність історично сформованих передумов, що обґрунтовує першочергову необхідність створення умов для забезпечення збалансованого розвитку регіонів та громад, яких стосується процес трансформації. Для цього важливо забезпечити підтримку альтернативних, трудомістких галузей економіки, збільшення інвестицій для розвитку транспортної інфраструктури та вдосконалення системи освіти. У розглянутих у дослідженні європейських країнах даний крок став можливим завдяки залученню іноземного капіталу, насамперед коштів ЄС, які було спрямовано на впровадження транспортних та інформаційних технологій, удосконалення системи міського пасажирського перевезення. Даний факт свідчить про важливість визначення альтернативних векторів розвитку на всіх рівнях управління (національному, регіональному, локальному), реалізація яких допоможе пом'якшити негативний вплив від трансформації вугільної галузі.

4. Аналіз міжнародного досвіду вказує на те, що у більшості представлених країн процеси, пов'язані зі справедливою трансформацією вугільних регіонів, досі продовжуються. Стійке економічне зростання та соціальні втрати від реалізації програм забезпечили складне ставлення місцевого населення до заходів, що імплементувались у рамках справедливої трансформації. Особливо великі бар'єри на шляху до планування та реалізації довгострокового переходу вугільної території утворилися завдяки політичній нестабільності та сильній соціальній напрузі, що супроводжували початкові періоди трансформації. Крім того, відсутність позитивного досвіду справедливої трансформації в інших країнах світу призвела до необґрунтованих експериментів зі сторони органів місцевої та національної влади. Також зовсім себе не виправдав уніфікований підхід до трансформації регіонів (без урахування їхніх унікальних характеристик соціального, екологічного та економічного характеру).

5. Успішна реалізація концепції справедливої трансформації вугільних регіонів на теренах України є можливою завдяки реалізації ефективних та обґрунтованих положень чинної нормативно-правової бази. Проведений моніторинг чинних нормативно-правових актів щодо реформування вугільної промисловості та вугільних регіонів України демонструє

досить широкий асортимент елементів категоріального апарату у сфері реформування вугільної галузі: реформування, модернізація, трансформація, реструктуризація, реконверсія, реіндустріалізація, декарбонізація. Важливо, що дані дефініції мають в нормативно-правових актах змістовне наповнення, дотичне лише до функціонування вугільної промисловості: реформування шахтобудівельного комплексу; реформування відносин власності з удосконаленням системи управління галуззю; реформування наукових установ вугільної галузі; реконструкція об'єктів; реконструкція підприємств вугільної промисловості з метою уникнення в проєктах неефективних рішень; реконструкція шахтного фонду; розвиток виробничої та соціальної сфери вугільних підприємств галузі; технічне переоснащення та модернізація вугледобувних підприємств; реконструкція та технічне переозброєння; оптимізація структури державних підприємств вугільної промисловості; реконверсії (реіндустріалізації) вугільних регіонів; технічні заходи з оновлення шахтного фонду; перспектива подальшого розвитку та беззбиткового рівня виробничо-господарської діяльності шахт України; реорганізація підприємств у частині концентрації усіх кадрових, фінансових і матеріальних ресурсів на перспективних шахтах; декарбонізація національних та глобальної економік; декарбонізація енергетики.

Не зважаючи на досить широке впровадження зазначених вище термінів, сучасні світові виклики вимагають імплементації поняття «справедлива трансформація», важливим принципом якої постає широкий соціальний діалог між усіма стейкхолдерами: від представників органів державної влади та місцевого самоврядування до громадянського суспільства, науки, медіа та бізнесу. До того ж світовий досвід справедливої трансформації доводить необхідність розуміння запитів людей з боку держави, які проживають на території вугільних регіонів і залежать від моновиробництв, що повинно знайти своє відображення у положеннях відповідних національних стратегій підтримки.

6. На шляху до справедливої трансформації вугільних регіонів України у 2019 р. було ухвалено Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», який ок-

реслює наявні виклики, принципи екологічної політики, її стратегічні цілі та етапи реалізації. Важливо, що однією з основних проблем довкілля всієї нашої країни положення Стратегії визначають екологічний стан територій Сходу України (Донбасу). Констатуючи, що «військовими діями, руйнацією інфраструктури та екологічно небезпечних підприємств на тимчасово окупованій території України порушено екологічну рівновагу», закон обмежує екологічні проблеми Донбасу лише не-підконтрольними районами Донецької та Луганської областей. Водночас комплексного та сталого підходу до трансформаційних процесів потребує весь східний макрорегіон, а не лише його частини.

7. Україна — не єдина країна, яка постала перед необхідністю докорінних змін у вугільній промисловості та енергетичному секторі загалом, оскільки необхідність переходу від інтенсивного виробництва на основі викопного палива до децентралізованої ефективної генерації відновлюваних джерел енергії зумовлена світовими трендами. Деякі сусідні країни уже успішно пройшли чи зараз проходять такі процеси, їхній досвід доводить, що успішність масштабних енергетичних перетворень забезпечується врахуванням нагальних потреб місцевого населення, в основі якого лежить принцип справедливої трансформації.

Вітчизняна вугільна галузь є повністю дотаційною, де зайнятість з кожним роком скорочується. Після початку війни на Сході України ситуація тільки погіршилась: із 33 шахт, що залишилися у власності держави після окупації частин Донецької та Луганської областей, незбитковими є тільки чотири, тому дані вугільні регіони гостро потребують успішної реалізації концепції справедливої трансформації, яка поки що існує тільки на папері. Так, Кабінет Міністрів України розробив План заходів для виконання етапу «Реформування енергетичного сектору (до 2020 р.)» Енергетичної стратегії України на період до 2025 року. Відповідно до його положень, до кінця 2018 р. виконавці (у складі п'яти профільних міністерств та Антимонопольного комітету) повинні були розробити та ухвалити програми соціальної реконверсії регіонів із закриття вугледобувних підприємств з використанням найкращих європейських практик, що досі не зроблено. Така бездіяльність по відношенню

до шахтарських територій тільки відтерміновує процес їх справедливої трансформації, у якому програми підтримки цих регіонів грають ключову роль. Подібні зволікання неминуче призводять до консервування вже наявних соціально-економічних проблем і гальмують подальший розвиток вугільнозалежних регіонів.

8. У 2020 р. було оголошено про створення окремої Платформи трансформації вугільних регіонів для країн Західних Балкан та України, за взірцем якої буде взято Платформу Європейської комісії, що функціонує для країн ЄС з кінця 2017 р. й надає технічну та фінансову підтримку шахтарським регіонам. У зв'язку з чим у травні 2019 р. представники органів місцевої влади та громадянського суспільства міст і селищ Вугледар, Добропілля, Мирноград, Новогродівка, Покровське та Селидове уклали Меморандум про партнерство і створили Платформу сталого розвитку вугільних міст. Таке об'єднання сприятиме ефективній реалізації принципів сталого розвитку та формуванню іншого успішного іміджу шахтарських територій. Також 2019 р. українська сторона (включно з представниками керівництва шести шахтарських міст Донецької області) вперше взяла участь у четвертій зустрічі учасників Платформи Європейської Комісії «Трансформація вугільних регіонів» (м. Брюссель,

Бельгія), що створює передумови для фінансової та технічної підтримки шахтарських міст і територій, спрямовані до низьковуглецевої економіки.

Отже, варто наголосити на необхідності підтримки з боку держави реформування вугільної галузі, яка повинна ґрунтуватися на системному, а не стихійному підході. Звісно, процес трансформації вугільних регіонів в Україні більшою мірою зачепить велику територію Донецької та Луганської областей, саме тому до такого важливого кроку необхідно підходити справедливо, з широким залученням представників шахтарських територій, які зазнають найбільших економічних збитків, а також беручи до уваги вже наявний міжнародний досвід у цій сфері. Що раніше вугільні регіони почнуть готуватися до невідворотних змін, тим менший вплив матимуть їхні негативні соціальні наслідки та, відповідно, стане можливою успішна українська справедлива трансформація.

*Дане дослідження було проведено завдяки підтримці Фонду Конрада Аденауера в рамках Конкурсу малих грантів на підтримку наукових досліджень для університетів східної України у 2020 році за темою «Справедлива трансформація вугільних регіонів на Сході України: економічний, екологічний та соціальний аспекти» (червень—липень 2020 р.).*

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. International Labour Organisation. Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. 2015. Geneva. URL: [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_emp/---emp\\_ent/documents/publication/wcms\\_432859.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf) (last accessed: 16.07.2020).
2. Jones S. and Tee C. Experiences of Structural Change. *Australian Government. The Treasury*. 2017. URL: <https://treasury.gov.au/publication/p2017-t213722b/> (last accessed: 16.07.2020).
3. Murphy D. Newcastle's steely resolve masks painful scars from BHP shutdown. *Sydney Morning Herald*. 2014. URL: <http://www.smh.com.au/nsw/newcastles-steely-resolve-masks-painful-scars-from-bhp-shutdown-20140219-330y9.html> (last accessed: 07.07.2020).
4. Merrill T., Kitson L. The End of Coal Mining in South Wales: Lessons learned from industrial transformation. GSI Report. Geneva: International Institute for Sustainable Development, 2017. URL: <https://www.iisd.org/sites/default/files/publications/end-of-coal-mining-south-wales-lessons-learned.pdf> (last accessed: 07.07.2020).
5. Ten Years after BHP. *Herald*. 2009. URL: <http://www.theherald.com.au/story/446711/ten-years-after-bhp/> (last accessed: 07.07.2020).
6. Gunasekara C. Network Governance amidst Local Economic Crisis. *Australian Journal of Political Science*. 2008. № 43(2). P. 207—223. <https://doi.org/10.1080/10361140802035747>
7. Back to Work: Australia. Improving the re-employment prospects of displaced workers. OECD: Paris, 2016. URL: <https://www.oecd.org/publications/back-to-work-australia-9789264253476-en.htm> (last accessed: 27.06.2020).
8. Digest of Welsh Historical Statistics 1974—1996. Government of Wales Statistics & Research. URL: <http://gov.wales/statistics-and-research/digest-welsh-historical-statistics/?tab=previous&lang=en> (last accessed: 27.06.2020).
9. Fothergill S. The Most Intractable Development Region in the UK'. Cardiff: Institute of Welsh Affairs, 2008. URL: <http://www.iwa.wales/wp-content/uploads/2016/03/valleys-with-crop-marks.pdf> (last accessed: 21.07.2020).

10. The Regional Dimension of Climate Change. *Friends of Europe*. 2018. URL: [https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/04/foe\\_layout\\_dec\\_2018\\_0.pdf](https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/04/foe_layout_dec_2018_0.pdf) (last accessed: 27.06.2020).
11. Antonis Rovolis A. Kalimeris P. Roadmap for the Transition of the Western Macedonia Region to a Post-lignite Era. Greece, 2016. URL: [https://www.wwf.gr/images/pdfs/Roadmap\\_PostLignite\\_EN.pdf](https://www.wwf.gr/images/pdfs/Roadmap_PostLignite_EN.pdf) (last accessed: 27.06.2020).
12. Gales B., Holsgens R. Coal transition in the Netherlands: An historical case study. *Coal Transitions: Research and Dialogue on the Future of Coal. IDDR and Climate Strategies*. 2017. URL: [https://www.researchgate.net/publication/331088234\\_Coal\\_Transitions\\_in\\_the\\_Netherlands\\_An\\_historical\\_case\\_study\\_for\\_the\\_Project\\_Coal\\_Transitions\\_Research\\_and\\_Dialogue\\_on\\_the\\_Future\\_of\\_Coal/link/5c6515b445851582c3e6f96b/download](https://www.researchgate.net/publication/331088234_Coal_Transitions_in_the_Netherlands_An_historical_case_study_for_the_Project_Coal_Transitions_Research_and_Dialogue_on_the_Future_of_Coal/link/5c6515b445851582c3e6f96b/download) (last accessed: 27.06.2020).
13. Spencer T., Caldecott B., Sator O. Coal Transitions: High level summary for decision makers. *IDDR and Climate Strategies*. 2017. URL: <https://www.iddri.org/en/publications-and-events/report/lessons-previous-coal-transitions> (last accessed: 27.06.2020).
14. Вондрова З., Венерг Т., Гіня Г. та ін. Досвід трансформації шахтарських регіонів: рекомендації для України. *Центр екологічних ініціатив «Екодія»*. Київ: АЛТ Компанія, 2019. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/transformation-experiences-ua-full.pdf> (дата звернення: 18.07.2020).
15. До 2022 года Франция закроет последние угольные электростанции. *Kosatka.Media*. URL: <https://kosatka.media/category/ugol/news/v-techenie-dvuh-let-franciya-zakroet-poslednie-ugolnye-elektrostantsii> (дата обращения: 23.06.2020).
16. Karbownik A., Bijańska J. Restrukturyzacja polskiego górnictwa węgla kamiennego w latach 1990—1999, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2000. URL: [http://delibra.bg.polsl.pl/Content/33660/REPO\\_37652\\_2000\\_Restrukturyzacja-pol\\_0000.pdf](http://delibra.bg.polsl.pl/Content/33660/REPO_37652_2000_Restrukturyzacja-pol_0000.pdf) (last accessed: 27.06.2020).
17. Faliszek K. Gmina górnicza jako podmiot polityki społecznej. *Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa*. 2011. № 2. P. 164—176.
18. Lorenz U. Ewolucja podejścia do cen węgla energetycznego w Polsce w latach 1989-2010. *SITG*. 2011. № 6 (945). Vol. 58 (XCVIII). URL: <http://www.sitg.pl/dopobrania/aktualnosci/gdjref03.pdf> (last accessed: 27.06.2020).
19. Zabłodska I., Akhromkin Y., Akhromkin A., Bielousova L., Litvinova I. World Experience in Public Administration of the Transformation of Energy-dependent Regions in the Context of Their Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju — Problems of Sustainable Development*. 2020. No. 15 (2). P. 238-239.
20. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/58/f469391n10.pdf> (дата звернення: 17.07.2020).
21. Концепція реформування та розвитку вугільної промисловості на період до 2020 року, затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 733-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.07.2020).
22. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реструктуризації вугільної галузі: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2019 № 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.07.2020).
23. Паспорт бюджетної програми «2401590.0431. Реструктуризація вугільної галузі», затв. наказом Міністерства енергетики та захисту довкілля України від 04.02.2020 № 62. URL: [https://mineco.gov.ua/files/docs/Passporta\\_KPKVK/2020/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20%E2%84%96%2062.pdf](https://mineco.gov.ua/files/docs/Passporta_KPKVK/2020/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20%E2%84%96%2062.pdf) (дата звернення: 20.07.2020).
24. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року: проєкт. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/34424.html> (дата звернення: 20.07.2020).
25. Дячук О. 20 стратегічних кроків Уряду в сфері енергетики та клімату в 2020 році. *EcoBusiness Group. Державне регулювання*. 2020. URL: <https://ecolog-ua.com/news/20-strategichnyh-krokov-uryadu-v-sferi-energetyky-ta-klimatu-v-2020-gosi> (дата звернення: 20.07.2020).
26. Доля І.М., Кокора Н.В. Щодо сприяння модернізації вугільної промисловості в процесі структурної трансформації економіки старопромислових регіонів: аналітична записка. *Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень*. 2012. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/schodospriyannya-modernizacii-vugilnoi-promislovosti-v-procesi> (дата звернення: 21.07.2020).

Надійшла 21.07.2020

## REFERENCES

1. International Labour Organisation. Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. 2015. Geneva. URL: [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_emp/---emp\\_ent/documents/publication/wcms\\_432859.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf)
2. Jones S. and Tee C. Experiences of Structural Change. *Australian Government. The Treasury*. 2017. URL: <https://treasury.gov.au/publication/p2017-t213722b/>
3. Murphy D. Newcastle's steely resolve masks painful scars from BHP shutdown. *Sydney Morning Herald*. 2014. URL: <http://www.smh.com.au/nsw/newcastles-steely-resolve-masks-painful-scars-from-bhp-shutdown-20140219-330y9.html>



4. Merrill T., Kitson L. The End of Coal Mining in South Wales: Lessons learned from industrial transformation. GSI Report. Geneva: International Institute for Sustainable Development, 2017. URL: <https://www.iisd.org/sites/default/files/publications/end-of-coal-mining-south-wales-lessons-learned.pdf>
5. Ten Years after BHP. Herald. 2009. URL: <http://www.theherald.com.au/story/446711/ten-years-after-bhp/>
6. Gunasekara C. Network Governance amidst Local Economic Crisis. *Australian Journal of Political Science*. 2008. No. 43(2). P. 207-223. <https://doi.org/10.1080/10361140802035747>
7. Back to Work: Australia. Improving the re-employment prospects of displaced workers. OECD: Paris, 2016. URL: <https://www.oecd.org/publications/back-to-work-australia-9789264253476-en.htm>
8. Digest of Welsh Historical Statistics 1974—1996. Government of Wales Statistics & Research. URL: <http://gov.wales/statistics-and-research/digest-welsh-historical-statistics/?tab=previous&lang=en>
9. Fothergill S. The Most Intractable Development Region in the UK'. Cardiff: Institute of Welsh Affairs, 2008. URL: <http://www.iwa.wales/wp-content/uploads/2016/03/valleys-with-crop-marks.pdf>
10. The Regional Dimension of Climate Change. *Friends of Europe*. 2018. URL: [https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/04/foe\\_layout\\_dec\\_2018\\_0.pdf](https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/04/foe_layout_dec_2018_0.pdf)
11. Antonis Rovolis A., Kalimeris P. Roadmap for the Transition of the Western Macedonia Region to a Post-lignite Era. Greece, 2016. URL: [https://www.wwf.gr/images/pdfs/Roadmap\\_PostLignite\\_EN.pdf](https://www.wwf.gr/images/pdfs/Roadmap_PostLignite_EN.pdf)
12. Gales B., Holsgens R. Coal transition in the Netherlands: An historical case study. *Coal Transitions: Research and Dialogue on the Future of Coal. IDDR and Climate Strategies*. 2017. URL: [https://www.researchgate.net/publication/331088234\\_Coal\\_Transitions\\_in\\_the\\_Netherlands\\_An\\_historical\\_case\\_study\\_for\\_the\\_Project\\_Coal\\_Transitions\\_Research\\_and\\_Dialogue\\_on\\_the\\_Future\\_of\\_Coal/link/5c6515b445851582c3e6f96b/download](https://www.researchgate.net/publication/331088234_Coal_Transitions_in_the_Netherlands_An_historical_case_study_for_the_Project_Coal_Transitions_Research_and_Dialogue_on_the_Future_of_Coal/link/5c6515b445851582c3e6f96b/download)
13. Spencer T., Caldecott B., Sator O. Coal Transitions: High level summary for decision makers. *IDDR and Climate Strategies*. 2017. URL: <https://www.iddri.org/en/publications-and-events/report/lessons-previous-coal-transitions>
14. Vondrova Z., Venert T., Hinia H. ta in. Dosvid transformatsii shakhtarskykh rehioniv: rekomendatsii dlia Ukrainy (reziume doslidzhennia). Tsentr ekolohichnykh initsiatyv "Ekodiiia". Kyiv: ALT Kompaniia, 2019. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/transformation-experiences-ua-full.pdf> [in Ukrainian].
15. Do 2022 goda Francija zakroet poslednie ugol'nye jelektrostantsii. Kosatka.Media. URL: <https://kosatka.media/category/ugol/news/v-techenie-dvuh-let-franciya-zakroet-poslednie-ugolnye-elektrostantsii> [in Russian].
16. Karbownik A., Bijańska J. Restrukturyzacja polskiego górnictwa węgla kamiennego w latach 1990—1999, Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2000. URL: [http://delibra.bg.polsl.pl/Content/33660/REPO\\_37652\\_2000\\_Restrukturyzacja-pol\\_0000.pdf](http://delibra.bg.polsl.pl/Content/33660/REPO_37652_2000_Restrukturyzacja-pol_0000.pdf) [in Polish].
17. Faliszek K. Gmina górnicza jako podmiot polityki społecznej. *Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa*. 2011. No. 2. P. 164-176 [in Polish].
18. Lorenz U. Ewolucja podejścia do cen węgla energetycznego w Polsce w latach 1989-2010. *SITG*. 2011. No. 6 (945). Vol. 58 (XCVIII). URL: <http://www.sitg.pl/dopobrania/aktualnosci/gdjref03.pdf> [in Polish].
19. Zablodska I., Akhromkin Y., Akhromkin A., Bielousova L., Litvinova I. World Experience in Public Administration of the Transformation of Energy-dependent Regions in the Context of Their Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju — Problems of Sustainable Development*. 2020. No. 15 (2). P. 238-239.
20. Enerhetychna stratehiia Ukrainy na period do 2035 roku "Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist", zatv. rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.08.2017 No. 605-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/58/f469391n10.pdf> [in Ukrainian].
21. Kontsepsiia reformuvannia ta rozvytku vuhilnoi promyslovosti na period do 2020 roku, zatv. rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.05.2017. No. 733-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
22. Poriadok vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia restrukturyzatsii vuhilnoi haluzi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.01.2019 No. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
23. Pasport biudzhetnoi prohramy "2401590.0431. Restrukturyzatsiia vuhilnoi haluzi", zatv. nakazom Ministerstva enerhetyky ta zakhystu dovkillia Ukrainy vid 04.02.2020. No. 62. URL: [https://mineco.gov.ua/files/docs/Passporta\\_KPKVK/2020/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20%E2%84%96%2062.pdf](https://mineco.gov.ua/files/docs/Passporta_KPKVK/2020/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20%E2%84%96%2062.pdf) [in Ukrainian].
24. Kontsepsiia "zelenoho" enerhetychnoho perekhodu Ukrainy do 2050 roku: proekt. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. URL: <https://menr.gov.ua/news/34424.html> [in Ukrainian].
25. Diachuk O. 20 stratehichnykh krokiv Uriadu v sferi enerhetyky ta klimatu v 2020 rotsi. *EcoBusiness Group. Derzhavne rehuliuвання*. 2020. URL: <https://ecolog-ua.com/news/20-strategichnyh-krokv-uryadu-v-sferi-energetyky-ta-klimatu-v-2020-roci> [in Ukrainian].
26. Dolia I.M., Kokora N.V. Shchodo spriannia modernizatsii vuhilnoi promyslovosti v protsesi strukturnoi transformatsii ekonomiky staropromyslovykh rehioniv: analitychna zapyska. *Ofitsiyni sait Natsionalnogo instytut stratehichnykh doslidzhen*. 2012. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/schodo-spriannya-modernizacii-vuhilnoi-promislovosti-v-procesi> [in Ukrainian].

Received 21.07.2020

*I.V. Zablodska*

Luhansk branch of State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine", Sievierodonetsk, Ukraine  
[orcid.org/0000-0002-1410-6194](https://orcid.org/0000-0002-1410-6194)

*Yu.S. Rohozian*

State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine  
[orcid.org/0000-0001-5325-4213](https://orcid.org/0000-0001-5325-4213)

#### FAIR TRANSFORMATION FOR COAL-MINING REGIONS: WORLD EXPERIENCE AND LEGAL ASPECT

The article reflects the research results of the world experience in the fair transformation of coal regions on the example of Australia, Great Britain, Greece, Netherlands, Germany, France, Czech Republic and Poland. It has been revealed that the most successful countries on the way to implementing the concept of a just transformation were Germany, France, Czech Republic and Poland. Their representatives tried to create the necessary conditions for ensuring the balanced development of regions and communities that will be affected by the transformation process. To do this, they sent financial support to labor-intensive sectors of the economy, indicating the importance of alternative development vectors at all levels of government (national, regional, local). The features of transformational changes have been considered through the implementation of the program tools provisions in the above countries. In the implementation context of a fair transformation concept in the coal regions of Ukraine, the issue of planning the coal industry development have been researched in the current provisions of domestic regulatory legal acts. The main challenges facing our country in the context of the inevitable transformation of approaches to global problems of energy development have been analyzed, which made it possible to highlight the main problems of the functioning of the coal industry in Ukraine. One of the main environmental problems of our entire country has been determined by the unsatisfactory ecological state of the East territories of Ukraine (Donbass), which are now suffering from hostilities. The necessity of providing an integrated and sustainable approach to transformation processes in Ukraine, not only at the macroregional, but also at the national level, has been reasoned. It has been proven that for regions dependent on the coal industry, rapid transformation is almost impossible, but the key to gaining successful experience in this process should be taking into account the urgent needs of the local population on the basis of the social justice principle. It has been argued that the inaction of the Ukrainian state authorities will only delay the process of a fair coal regions transformation, which will lead to the conservation of existing socio-economic problems and slow down the further development of coal-dependent regions. The Konrad Adenauer Stiftung (Office in Ukraine) supported this research.

**Keywords:** coal industry, region, fair transformation, transition, world experience, regulatory legal acts, monitoring.